

BIJBELSTUDIE 11

JEZUS, SIMEON EN ANNA IN DE TEMPEL

➤ **BIJBELTEKST:** *Lucas 2: 22-40*

Toelichting

In deze tekst vormen twee voorschriften uit de wet van Mozes de setting voor dramatische ontmoetingen in de tempel in Jeruzalem: Simeon en Anna ontmoeten Jezus en verkondigen zijn identiteit en betekenis. Met name Simeon komt uitvoerig aan het woord met een eigen lofzang. Ook deze derde lofzang uit de eerste twee hoofdstukken van het Lucas-evangelie heeft ingang gevonden in de liturgische traditie van de kerk. In het slotgebed van de dag, de ‘completen’, wordt de lofzang van Simeon altijd gezongen. Lucas 1 en 2 zijn zo makkelijk de hoofdstukken van het Nieuwe Testament met de grootste muzikale en liturgische impact, zeker als je ook bedenkt dat de lofzang van de engelen bij Jezus’ geboorte, de groet van de engel aan Maria en Elisabets groet aan Maria tot respectievelijk de liturgische lofzang ‘Gloria’ en het ‘Ave Maria’ geleid hebben. Lucas’ teksten worden dagelijks wereldwijd in de mond genomen, gezongen en gebeden. Simeons lofzang heeft ook een plaats gekregen in de liturgie van de opdracht van Jezus in de tempel (2 februari; op dit feest staat deze tekst uit het Lukas-evangelie ook centraal).

De wet en de trouw eraan door de twee gezinnen die centraal staan, is een rode draad door de eerste twee hoofdstukken van het Lucas-evangelie. Zo blijken Jozef, Maria en Jezus, net zoals Zacharias, Elisabet en Johannes, vrome Joden, diep verankerd in de tradities van Israël (zie met name vers 22-23, 27, 39 – Lucas staat er nogal op). Wat Johannes en Jezus vervolgens gaan doen in hun leven is dan ook eigenlijk ‘niets nieuws’ maar alleen een uitvoering van dat wat door profeten al aangekondigd en door God al beloofd was. Historisch gezien komt daar nog de dimensie bij dat het vroege ‘christendom’ inderdaad het beste gezien kan worden als een vernieuwingsbeweging *binnen* het jodendom, ook wanneer de wegen zich in de loop van de eeuwen zouden scheiden. Deze verankering van het nieuwe in het oude helpt ook om het nieuwe

te legitimeren in een maatschappij waarin het oude, zoals gezegd, meestal als beter en betrouwbaarder gold dan het nieuwe. Uit de wet van Mozes komen hier twee dingen aan de orde. Het ene heeft primair betrekking op Maria, het andere op Jezus.

Het eerste van de twee is de 'reiniging' van een moeder nadat ze gebaard heeft (Leviticus 12:1-8; hier genoemd in vers 22). De gedachte achter de te reinigen onreinheid is dat het verlies van bloed iets te maken heeft met het verlies van levenskracht en daarmee met de dood. De dood is bij uitstek iets dat onrein maakt – en de gedachte dat dood en geboorte nauw met elkaar verbonden zijn, ligt, gezien de enorme sterfte in het kraambed in deze periode, wat meer voor de hand dan vandaag. Deze achtergrond is voor Lucas vermoedelijk minder van belang dan het feit *dat* er op deze manier gehandeld wordt. En dus gaat dit gezin naar de tempel om de voorgeschreven rite te voltrekken; een offer van een lam of twee duiven is daarvan onderdeel (vers 24). Bij Lucas lijkt dit terechtgekomen te zijn bij het tweede ritueel dat voltrokken wordt. Dat de familie kiest voor twee duiven en niet voor een lam zegt ook iets over hun economische mogelijkheden: ze kiezen voor de optie voor hen die geen schaap kunnen betalen (Leviticus 12:8); dit zet de lijn voort van de eenvoudige omstandigheden waarin ze leven. Overigens hoeft het niet te betekenen dat ze straatarm zijn: een lam was kostbaar en het overgrote deel van de bevolking van 'Israël' (de Romeinse provincie Judea) leefde in (heel) simpele omstandigheden.

Het tweede ritueel dat een rol speelt, is het 'vrijkopen' van de eerstgeborene, die volgens Exodus 13:11-13 aan de Heer toebehoort – en eigenlijk gedood zou moeten worden. Dit bijzondere 'aan de Heer toebehoren' (wat voor Johannes ook geldt, maar wat in zijn geval niet uitgewerkt wordt) speelt in het geval van Jezus natuurlijk een belangrijke rol. Lucas onderstreept dit door het vrijkopen van Jezus als eerstgeboren zoon hier te vertellen. Daarbij lijkt hij wel minder op de hoogte te zijn van de rituele voorschriften dan anders: hij associeert het offer van de twee duiven of een lam met dit vrijkopen, terwijl dat eigenlijk bij de reiniging van Maria hoort (zie Leviticus 12:1-8). Bij Lucas loopt dit wat door elkaar (zie ook het in één adem noemen van beide in vers 22). Wel geeft dit de gelegenheid om nadrukkelijk te zeggen waar het om gaat: 'Elke eerstgeboren zoon moet aan de Heer worden toegewijd' (vers 23). Dit gebeurt en daarmee is er weer een stuk aan de identificatie van Jezus als een Godgewijde figuur toegevoegd. Het gaat snel: Jezus is hier pas zo'n veertig dagen oud!

Voor dit stuk van Lucas 1-2 is dit alles echter vooral ook coulisse, hoe belangrijk de verworteling van Jezus' jeugd in het Joodse volk ook is: de eigenlijke handeling komt vanaf vers 25, zodra Simeon ten tonele verschijnt. In zijn beschrijving herneemt Lucas elementen die al een rol speelden: rechtvaardigheid en vroomheid (vergelijk 1:6: Zacharias en Elisabet), net zoals de 'vertroosting van Israël' (vergelijk de inhoud van de lofzangen van Zacharias en Maria) en de heilige Geest, die de grote kracht achter het hele verhaal in Lucas 1-2 is. Dat laatste is hier ook zo: de Geest is op Zacharias, deze heeft hem geopenbaard dat hij niet zal sterven voordat hij Gods Messias gezien heeft en door dezelfde Geest gaat hij juist nu naar de tempel. Hij is zo de belichaming van het (al) oude, vrome Israël dat hunkerend uitziet naar verlossing – ook dit is een vorm van het motief van continuïteit tussen Jezus en Israël. Zodra Simeon het kind en zijn ouders ziet, neemt hij het in zijn armen en zingt een loflied. Wat in deze scène geen commentaar krijgt, is dat het voor de ouders een nogal onverwachte, zo niet choquerende ervaring geweest moet zijn: een onbekende oude man die zomaar hun baby in z'n armen neemt!

Simeons lofzang is de derde in Lucas 1-2, Maria en Zacharias gingen hem voor. De functie van deze lofzang lijkt ook op die van de twee voorgangers, want Lucas gebruikt drie keer achter elkaar dezelfde literaire techniek. Een meer of minder vanzelfsprekende scène (Maria's bezoek aan Elisabet: de naamgeving en besnijdenis van Johannes; de opdracht van Jezus in de tempel) wordt het toneel van een (profetische) lofzang die de eigenlijke betekenis van wat er gebeurt en met name van Jezus (en Johannes) aangeeft. Simeons loflied is wel korter en krachtiger dan de beide voorgangers en gaat van zijn eigen situatie uit: nu hij Gods heil gezien heeft, dat wil zeggen de Messias (vers 30, zie vers 26) en daarmee Jezus die hij in zijn armen houdt, kan hij sterven (vers 29-30, zie vers 26). Onmiddellijk daarna legt Simeon wel een accent dat in de beide eerdere lofzangen niet zo benadrukt wordt, terwijl het voor de handeling van het Lucas-evangelie (en vooral ook voor deel twee van de hand van Lucas, de handelingen der apostelen) van groot belang zal zijn: de betekenis van Jezus gaat boven de bevrijding van Israël op zich uit, want Jezus zal zijn 'een licht dat geopenbaard wordt aan de heidenen en dat tot eer strekt van Israël, uw volk' (vers 32). Waar het in de beide eerste loflieden vooral om de verlossing van Israël gaat – en je je maar moet afvragen wat voor plek er voor de 'heidenen' overblijft! – heeft Jezus hier

duidelijk ook een positieve betekenis voor andere volken dan het Joodse. Wat dit zal betekenen, is wel nog open – in profetische teksten gaat het er soms ook om dat Israëls heerlijkheid de onderwerping van andere volken betekent! Weer introduceert Lucas zo een ‘cliffhanger’: hij duidt iets aan, zonder er nog bij te vertellen hoe dat precies gestalte gaat krijgen; om dat te ontdekken, is de rest van zijn evangelie nodig.

Aansluitend aan zijn lofzang kijkt Simeon nog een andere kant op, terwijl Jezus’ ouders zich verbazen en Simeon hen zegent: hij zegt tegen Maria dat Jezus een controversieel figuur zal zijn (vers 34: ‘Hij zal een teken zijn dat betwist wordt’). In woorden die doen denken aan wat Maria zelf zei in haar lofzang (vers 52: ‘Heersers stoot hij van hun troon en wie gering is geeft hij aanzien’) benoemt hij dat Jezus mensen in Israël zal laten vallen en opstaan (vers 34). Boeiend is dat Jezus hier ‘teken’ (*semeion*) genoemd wordt – hij is een teken van God, zelfs: een ‘sacrament’ van God, een schepsel waarin de Schepper op een heilzame manier herkenbaar is. (Je kunt je wel afvragen of sacramenten in de kerk van de eenentwintigste eeuw ook zo controversieel zijn; soms lijken ze wel vooral fijn en gezellig.) Door deze woorden vat Simeon de dynamiek van Jezus’ beginnende leven samen: in de lijn van de lofzang van zijn moeder zal hij kritiek uitoefenen op wie macht misbruiken en verheffen wie klein gemaakt worden. Uiteindelijk zal dit zijn diepte- en hoogtepunt vinden in de kruisiging: de hardste confrontatie tussen God en Gods Messias en de ‘powers that are’ en ook de aanleiding voor Jezus’ eigen verheffing, zijn verrijzenis. Voor de jonge moeder Maria moeten dit harde woorden geweest zijn, zeker wanneer Simeon afsluit met: ‘En zelf zult u als door een zwaard doorstoken worden’ (vers 35). Al die controverse heeft wel een functie: doordat Jezus in zijn optreden mensen met Gods visioen voor de schepping confronteert, wordt ook duidelijk wie zich daaraan echt wil committeren en wie het allemaal wel prima vindt: ‘Zo zal de gezindheid van velen aan het licht komen’ (vers 35). De reactie op Jezus’ toekomstige optreden zal daarom net zo belangrijk zijn als de inhoud van zijn verkondiging.

Simeon kent in Hanna een vrouwelijke parallel. Ook zij belichaamt het beste – met name: het meest Godgewijde – van Israël. Haar naam kan daar ook een uitdrukking van zijn (Hanna – *chanan/chen* – genade). Wellicht is er ook een verband met die andere Hanna op wie Elisabet zoveel lijkt en wiens woorden Maria deels in de mond nam (zie 1 Samuel 2). Als weduwe hoort Hanna bij een kwetsbare groep in Israël, voor wie de Schrift steeds

weer bijzondere aandacht vraagt, het soort groep dus waarvoor Jezus zich in het bijzonder zal inzetten. Naast oud en weduwe is Hanna ook vroom: ze is voortdurend in de tempel, vastend en biddend. Ook zij herkent in Jezus de Messias, dit blijkt tenminste uit Lucas' samenvatting van haar woorden: ze 'bracht hulde aan God en sprak over het kind met allen die uitzagen naar de bevrijding van Jeruzalem' (vers 38). Weer blijft hierbij in het midden waaruit die bevrijding van Jeruzalem nu zal bestaan. Wie het bredere verhaal van Jezus nog niet kent, zal toch in eerste instantie aan een militaire bevrijding denken – maar ook dat zegt Hanna niet; weer maakt het verhaal zo nieuwsgierig naar wat er komen gaat.

De slotwoorden van deze perikoop vatten nog één keer samen dat het gezin alles doet wat de wet bepaalt (vers 39) en beschrijft dan de terugkeer naar Nazaret en Jezus' opgroeien als een mens die duidelijk in Gods gunst staat (vers 40); dit laatste bereidt ook het slot van Lucas 2 en daarmee van het kindheidsevangelie als geheel voor.

Vragen

Het kindheidsevangelie als geheel kijkt zowel naar voren, naar het toekomstige leven van Jezus (en Johannes) en de betekenis daarvan voor Israël en de volken, als naar achteren, naar de relatie tussen Jezus (en Johannes) en de tradities van Israël; hun ouders houden zich met nadruk aan de wet en in deze perikoop her- en erkennen ook vertegenwoordigers van het oude, vrome Israël Jezus. Dit geeft ruimte voor vragen.

1. De relatie tussen Israël en kerk is een ontzettend heet hangijzer; gezien het Lucas-evangelie hielden de vroegste volgelingen van Jezus zich hier ook al mee bezig. Hoe zou je de verhouding noemen die in deze tekst aan de orde komt?
2. Woorden als 'bevrijding', ' vertroosting', 'licht' en 'openbaring' geven de betekenis van Jezus voor zowel Israël als de volken. Welke betekenis hebben deze woorden in het licht van het Lucas-evangelie? Welke betekenis zou je zelf aan ze geven?

Bijeenkomst 11: Jezus, Simeon en Anna in de tempel (Lucas 2:22-40)

Om te beginnen: laat de groep discussiëren over één of meerdere van onderstaande stellingen.

- Iedereen is welkom in onze kerk.
- Gastvrijheid heeft geen grenzen.
- Ieder kerklid is gastheer of gastvrouw.

Besprek met elkaar de volgende vragen.

1. Simeon benadrukt de betekenis van Jezus als een teken dat tegengesproken zal worden; hoe verhoudt dat zich tot je eigen beeld van Jezus? Hoe past dit bij een 'open en gastvrije kerk' waarin 'iedereen welkom is', zoals veel gemeenten zich graag presenteren?
2. Als Jezus een 'teken van God' of zelfs een 'sacrament van God' is en toch ook een teken dat tegengesproken wordt: hoe is je eigen ervaring met sacramenten in de kerk? Die zijn natuurlijk vaak mooi, zoals de doop van een kind, of de viering van Avondmaal of Eucharistie. Zitten er hier ook nog scherpe, uitdagende kanten aan? Denk bijvoorbeeld aan de Eucharistie die een slachtoffer centraal stelt, terwijl elders vaak alle aandacht naar daders uitgaat. Of wat betekent het in een cultuur van succes en topprestaties dat in de Eucharistie nu juist Jezus' mislukking (naar aardse maatstaven) centraal staat?